

УДК 347.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.32>

ЗАХИСТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ В УКРАЇНІ, США ТА КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (НІМЕЧЧИНА, ФРАНЦІЯ)

Боярчук О.М.,

кандидат юридичних наук, Заслужений юрист України,
старший викладач кафедри інтелектуальної власності та приватного права
факультету соціології і права

Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID: 0009-0006-4190-2897

Боярчук О.М. Захист права інтелектуальної власності: особливості здійснення в Україні, США та деяких країнах Європейського союзу (Німеччина, Франція).

У роботі нами розглядаються особливості захисту прав інтелектуальної власності в Україні, США та країнах ЄС (Німеччина, Франція).

Інтелектуальна власність є унікальним витвором розуму людини та одним із важливих здобутків кожної розвинутої та демократичної країни. Право в сфері інтелектуальної власності на сьогодні перебуває в стані активного та неспинного розвитку: постійно врегульовуються законодавчі норми, аналізується та запозичується досвід успішних країн в галузі інтелектуальної власності. Враховуючи можливості сучасних технологій права об'єкти інтелектуальної власності все більше піддаються порушенням, що зумовлює визначення особливості їх захисту в Україні, США та країнах Європейського Союзу (Німеччина, Франція).

Зважаючи на вищевказане та на основі наукових підходів та законодавчо закріплених положень визначено поняття «інтелектуальна власність», «право інтелектуальної власності» та «захист прав інтелектуальної власності». В ході аналізу національного та зарубіжного законодавства встановлено нормативно-правові акти, відповідно до яких закріплено право інтелектуальної власності в досліджуваних країнах.

Детальну увагу присвячено особливостям здійснення захисту прав інтелектуальної власності в Україні, США, Німеччині та Франції та визначення схожих рис та можливостей запозичення кращого й успішного досвіду щодо захисту прав інтелектуальної власності.

Акцентовано увагу на особливостях судового захисту в Україні, в умовах дії воєнного стану.

Здійснено аналіз способів захисту прав інтелектуальної власності з врахуванням особливостей України, США, Німеччини та Франції, а саме визначено цивільно-правові, кримінальні та ад-

міністративні засоби захисту України та США, організаційні-економічні механізми Німеччини та України, запропоновано для ще більш ефективного захисту прав інтелектуальної власності та зменшення порушень в цій сфері запровадити успішний досвід Франції щодо обов'язку громадян патентувати та отримувати ліцензію на винаходи та досвіду ФРН щодо вдосконалення судової системи та судового захисту.

Ключові слова: інтелектуальна власність, право інтелектуальної власності, захист прав інтелектуальної власності, право власності, судовий захист, способи захисту права, кримінальний, адміністративних, цивільно-правовий способи захисту прав інтелектуальної власності.

Boiarchuk O.M. Protection of intellectual property rights: peculiarities of implementation in Ukraine, the USA and some countries of the European Union (Germany, France).

In our work, we consider the peculiarities of the protection of intellectual property rights in Ukraine, USA and EU countries (Germany, France).

Intellectual property is a unique creation of the human mind and one of the important achievements of every developed and democratic country. The field of law in the field of intellectual property is currently in a state of active and unceasing development: legislative norms are constantly regulated, the experience of successful countries in the field of intellectual property is analyzed and borrowed. Taking into account the possibilities of modern technologies, intellectual property rights are increasingly subject to violations, which determines the specifics of their protection in Ukraine and the countries of the European Union (USA, Germany, France).

Taking into account the above and on the basis of scientific approaches and legally established provisions, the concepts of «intellectual property», «intellectual property right», «protection of intellectual property rights» have been defined. In

the course of the analysis of national and foreign legislation, normative legal acts were established, according to which intellectual property rights were established in the studied countries.

Detailed attention is paid to the peculiarities of the protection of intellectual property rights in Ukraine, the USA, Germany and France, and to the identification of similar features and opportunities for borrowing better experience in the protection of intellectual property rights.

Attention is focused on the peculiarities of judicial protection in Ukraine under the conditions of martial law.

The article analyzes the methods of protecting intellectual property rights, taking into account the peculiarities of Ukraine, the USA, Germany and France, namely, the civil-law, criminal and administrative means of protection of Ukraine and the USA, the organizational and economic mechanisms of Germany and Ukraine, proposed for even more effective protection intellectual property rights and the reduction of violations in this area, to implement the successful experience of France regarding the obligation of citizens to patent and obtain a license for inventions and the experience of the French Republic in improving the judicial system and judicial protection of intellectual property rights.

Key words: intellectual property, intellectual property rights, protection of intellectual property rights, judicial protection, methods of legal protection, criminal, administrative, civil legal methods of protection of intellectual property rights.

Постановка проблеми. В сучасному світі та розвитку інформаційних технологій виникає підвищений рівень порушень в сфері інтелектуальної власності, недосконалість законодавчих актів, відсутність аналізу кращого досвіду країн ЄС спонукає розвитку злочинності в даній сфері.

Стан опрацювання цієї проблематики в правовій доктрині відображає роботи багатьох провідних вчених. Окремі аспекти захисту прав інтелектуальної власності було досліджено в працях Л.С. Шевченко, О.А. Гриценко, Т.М. Камінська, Р. Гмайнер, Р. Гмайнер, Л.В. Полуніна, К.В. Жила, А.О. Кришталь, А.А. Бойцун, Л.І. Галупова, М.Д. Лопатін, Г.О. Михайлюк, Г.О. Ульянова, Д.О. Колодін, М.В. Колеснікова, К.Р. Корощенко.

Метою статті є здійснення порівняльно-правового аналізу особливостей захисту прав власності в Україні, США та країнах ЄС (США, Німеччина, Франція).

Виклад основного матеріалу. Визначаючи особливості захисту права інтелектуальної власності в Україні, США та країнах ЄС (Німеччина, Франція) важливо розпочати із встановлення сутності поняття «інтелектуальна власність»,

«право інтелектуальної власності» та «захист прав інтелектуальної власності».

На сьогодні існують безліч наукових підходів та законодавчих визначень щодо встановлених вище понять, однак на нашу думку варто виділити такі основні позиції.

Л.С. Шевченко, О.А. Гриценко та Т.М. Камінська вважають, що інтелектуальна власність є сукупністю відносин щодо унікальних знань, які відбуваються між їх творцями та користувачами щодо їх продукування, передачі, поширення, обміну, накопичення та трансформації [1, с. 60].

Р. Гмайнер та М. Гмайнер під інтелектуальною власністю розуміють унікальну власність серед інших факторів виробництва, оскільки вона є нематеріальною, а отже оригінальною та існує лише за визначеними законодавством умовами [2].

Інтелектуальна власність за думкою Всесвітньої організації інтелектуальної власності є творінням розуму, які робить свої винаходи у вигляді художніх або літературних творів, символів, імен та зображень, а також конструкції, що використовуються в комерції [3].

На відміну від поняття та значення інтелектуальної власності, поняття «право інтелектуальної власності» є законодавчо закріпленим як в законодавстві України так і таких країнах як США, Німеччина та Франція.

Першочергово важливо зазначити, що ст. 41 Конституції України гарантує кожній особі право на володіння, користування, та розпорядження результатами своєї творчої та інтелектуальної діяльності, а також гарантує право приватної власності та його непорушність [4].

Цивільний кодекс України згідно ст. 418 проголошує право інтелектуальної власності як право особи на результати інтелектуальної та творчої діяльності та інше [5].

Відповідно до 5 поправки Конституції США, не може бути позбавлена майна жодна особа без «due process of law» (належної судової процедури), [6]. Разом з тим гарантію кожній особі на мирне користування та розпорядження своєю власністю (інтелектуальною) гарантує: Європейська Конвенція з прав людини та Американська конвенція про права людини. Поряд з цим, США має чотири основні федеральні закони щодо прав інтелектуальної власності та відповідно їх захисту: Патентний закон, Закони «Про авторське право», «Про торгову марку», «Про торговий секрет» [7, с. 94].

Французьке законодавство щодо результатів інтелектуальної власності є досить контрольованим, оскільки визначає інтелектуальну власність як об'єкти права власності. Так, найголовнішим нормативно-правовим актом Франції є Кодекс інтелектуальної власності Франції, що визначає обов'язкові умови для власників продукту та для осіб, які використовують його, передбачає пока-

рання за недотримання встановлених вимог. До основних обов'язкових, а можна навіть сказати примусових вимог є отримання ліцензії на винахід, яка видається на патент, який не використовується, а також на патент, який без дозволу власника не дозволяється використовувати [8, с. 284].

Тут варто звернути увагу на те, що французьке законодавство, зазвичай, не відокремлює об'єкти права власності та права інтелектуальної власності на відміну від національного законодавства України. Як відомо, об'єкти права інтелектуальної власності відповідно до норм законодавства України, що регулює даний вид правовідносин, набувають нового статусу саме як об'єкти інтелектуальної власності у певних його інститутах внаслідок виникнення без здійснення будь-яких формальностей та факту набуття після проведення формальних процедур згідно вимог національного законодавства. Тобто, певний об'єкт, в широкому розумінні як об'єкт права власності після здійснення визначених нормативних вимог, переходить до регулювання іншої підгалузі цивільного права, а саме права інтелектуальної власності. Принагідно нагадати, що у цивільному праві і як наслідок цивільному законодавстві існують окремо підгалузі права власності та права інтелектуальної власності та у цивільному кодексі України окремо книга третя – Право власності та інші речові права та книга четверта – Право інтелектуальної власності.

Одним із фундаментальних лідерів в сфері авторського та суміжних прав, а також що стосується розвитку національного авторського права є Німеччина, що забезпечує його такими законодавчими актами як Законами ФРН «Про авторське право і суміжні права», «Про авторські товариства», «Про видавничі права», «Про авторське право в інформаційному суспільстві». Особливістю права інтелектуальної власності в Німеччині є те, що реєстрація товарних знаків не є обов'язковою процедурою, тому кожен виробник має право наносити на будь який товар свій товарний знак, який не має реєстрації, однак разом з тим право власності на використання відповідного товарного знаку виробник отримує лише після його реєстрації [9, с. 265].

Отже, як бачимо, у Німеччині виробник на власний ризик може здійснювати діяльність без факту реєстрації товарного знаку, але у значенні як товарного знака, тільки без наявності правової охорони на такий знак і без захисту, який відповідний суб'єкт може отримати лише після факту реєстрації. Не можемо сказати, що такий підхід надто відрізняється від позиції законодавства України, де також, як у законодавстві Німеччини, визнання товарного знаку як такого за певним суб'єктом буде лише після проведен-

ня реєстрації. До цього моменту фактор використання певного товару з певним, так званим товарним знаком, може здійснюватись, але без належної охорони як об'єкта права інтелектуальної власності.

Захист прав інтелектуальної власності за характером дійсності відображають дії, що безпосередньо стосуються попередження й припинення злочинності щодо результатів інтелектуальної діяльності особи, а саме порушення прав та їх відновлення [10, с. 746].

Як бачимо, підхід до регулювання права інтелектуальної власності у наведених країнах є схожим у багатьох аспектах до системи охорони та захисту подібних прав в Україні. Це зумовлено уніфікацією національного законодавства України та переважної більшості країн Європи та США до міжнародного, конвенційного законодавства. Звичайно є розбіжності та особливості, що зазвичай характерні для певних юридичних побудов системи захисту, що характерні саме для системи права, що природно встановлена і діє у певній країні і притаманна лише їй.

Захист прав інтелектуальної власності в Україні наділений рядом особливостей, а саме в країні існують кримінальна, адміністративна та цивільно-правова відповідальність.

Так кримінальна відповідальність настає у наступних випадках: незаконне відтворення та розповсюдження творів літератури та науки, мистецтва, комп'ютерних програм та баз даних, відеограм та фонограм, інше порушення умисного характеру щодо суміжних прав та безпосередньо авторського права, порушення прав топографію інтегральної мікросхеми, винахід, промисловий зразок, сорт рослин, корисну модель та раціоналізаторську пропозицію (ст. 175 та ст. 176 Кримінального кодексу України) [11].

Сутність цивільно-правових засобів включає в себе: можливість негайно застосовувати заходи щодо інтелектуальної власності, забороняти пропуск через кордон (митний) України товарів, імпорт або експорт яких порушує права інших осіб в галузі інтелектуальної власності, вилучення товарів, які були виготовлені із порушенням вказаного права, а також можливість грошового стягнення із порушників, вилучення знаряддя якими були виготовлені незаконні товари (ст. 432 Цивільного кодексу України), [5].

Адміністративна відповідальність відображається в наявності покарання у вигляді штрафу та вилучення обладнання, на якому були виготовлені товари з порушенням прав інтелектуальної власності [12].

Поєднуючи всі способи та засоби захисту варто виділити один найефективніший, що має юрисдикційну форму, а саме судовий захист, який здійснюється на загальних принципах судочинства.

Особливої уваги судовий захист прав інтелектуальної власності набув саме під час повномасштабної війни на території України, оскільки на окупованих територіях або тих які знаходяться під обстрілами реалізація права на захист значно ускладнилася.

Однак оскільки кожна сторона самостійно обирає кращий їй спосіб захисту, при виборі судового захисту в умовах воєнного стану особа має першочергово встановити: що є предметом та об'єктом конфлікту, чи порушення несе в собі національний або трансграничний характер, чи безпечне місце проведення відповідної процедури, чи бажають сторони налагодити відносини та прийти до компромісу [10, с. 746].

Сполучені Штати Америки виділяють наступні способи захисту прав інтелектуальної власності: цивільно-правовий, кримінально-правовий, адміністративно-правовий.

Цивільно-правовий спосіб, на сьогодні вважається найефективнішим, а саме цивільний позов про винесення судової заборони з можливістю відшкодування завданої шкоди, оскільки позивач отримує компенсацію, а продукція яка була виготовлена незаконним шляхом знищується, які і обладнання на якому вона була виготовлена.

Кримінально-правовий спосіб відображається в призначенні покарання (кримінальна відповідальність за контрафакцію й піратство) наприклад в розмірі штрафу до 500 тис. доларів США для фізичних осіб, до 1 мільйона доларів – для юридичних, або до 3-х років позбавлення волі.

Адміністративно-правовий спосіб використовується в окремих обставинах злочину, розмірі завданої шкоди, покарання при цьому визначається не такими жорстокими й людина не втрачає свої права після засудження. Разом з тим може бути заборонено перетин кордону США [13, с. 570].

Розглядаючи особливості захисту прав інтелектуальної власності Франції варто зазначити, що патент є найголовнішим елементом в сфері інтелектуальної власності, який охороняється законом та системою реалізації РІД. Поряд з цим захист патенту відображаються в існуванні відповідних піклувальних агентств, до складу яких входить Міністерство наукових досліджень та Міністерство малих і середніх підприємств. До повноважень даних міністерств у сфері захисту інтелектуальної власності входить співпраця з науковими та промисловими діячами, окрім цього вони визначають затвердженні заборонні дії, а саме: створювати, поставляти на ринок або пропонувати продукт, який є предметом патенту, його імпорт, використання процесу, що є предметом патенту, пропонувати, поставляти продукт на ринок, імпорт [8, с. 284].

Також Законом Франції «Про торговельні знаки» передбачено спеціальні засоби захисту від

порушень прав інтелектуальної власності, у вигляді переліку порушень, а саме: контрафакція (для доведеності цивільної або кримінальної відповідальності достатньо факту відтворення чужого знака), обманна імітація (обов'язкова наявність умислу щодо приблизного відтворення чужого знака), без дозволу зацікавлених осіб використання торговельних марок, використання імітованих позначень (обов'язкова наявність мети у формі отримання прибутку), обманне маркування (виявлена недобросовісність порушника), підміна товарів та послуг (наявність умислу), зберігання, постачання або продаж (мета та умисел), [14, с. 56].

Особливості захисту прав інтелектуальної власності в Німеччині полягає в її цілісній системі кримінально-правової охорони, яка враховує економічні фактори, що проявляються в тому що правосуддя забезпечується за справедливую ціну, а в разі доведення порушення визначається розмір виплат та відшкодування шкоди [15, с.165].

Поряд з цим, досить часто у судовому засіданні залучається експерт, який володіє спеціальними знаннями в сфері інтелектуальної власності та зможе допомогти суду для вирішення питання про порушення відповідних прав. На сьогодні більшість порушень в сфері інтелектуальної власності відбувається відповідно до процедури приватного обвинувачення в цивільному судочинстві, де при визначенні порушник у разі доведеності вини вчинення злочину зобов'язується сплатити значний штраф у разі повторення відповідного правопорушення. Досудове врегулювання спорів, є ще однією особливістю захисту прав інтелектуальної власності в ФРН, так наприклад власник права або його представник направляє попередження порушнику [16, с.65].

Висновки. Отже, визначаючи особливості захисту прав інтелектуальної власності в Україні, США та країнах ЄС (Німеччина, Франція) нами було встановлено, що кожна з досліджуваних країн має свою визначену, окрему, чітку та досить контрольовану систему захисту даних прав, які закріплені на законодавчому рівні.

Порівнюючи встановлені засади можна зробити висновок, що Україна має подібну систему захисту з США в контексті кримінальних, адміністративних та цивільно-правових способі захисту та з Німеччиною в контексті організаційно-економічного механізму.

Поряд з цим, варто зазначити що для ще більш ефективного зменшення порушень в галузі інтелектуальної власності варто запровадити досвід Франції щодо обов'язку громадян патентувати та отримувати ліцензію на винаходи та запровадити ще більше досвіду ФНР щодо вдосконалення судової системи та судового захисту прав інтелектуальної власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Економіка інтелектуальної власності: науково-методичні матеріали / Л.С. Шевченко, О.А. Гриценко, Т.М. Камінська та ін.; за ред. Л.С. Шевченко. Харків: Право, 2015. 120 с.
2. Р. Гмайнер, Р. Гмайнер Заохочення внутрішніх інновацій шляхом захисту іноземної інтелектуальної власності. *Міжнародний огляд права та економіки*. 2021. URL: <https://doi.org/10.1016/j.irle.2021.106000> (дата звернення 25.10.2023).
3. Резюме Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності: Конвенція Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14 липня 1967 р. URL: https://www.wipo.int/treaties/en/convention/summary_wipo_convention.html (дата звернення 25.10.2023).
4. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 25.10.2023).
6. Конституція Сполучених Штатів Америки: Філадельфійський конвент від 17 вересня 1787 р. URL: <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/ourgovernment/the-constitution/> (дата звернення 25.10.2023).
7. Полуніна Л.В. Порівняльний аналіз поняття комерційної таємниці та її захисту у вітчизняному законодавстві та законодавстві США. 2019. С. 92–96. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/37316/1/%D0%86%D0%A0%D0%9F%D0%86%D0%9D%D0%AC_TESA.pdf#page=95 (дата звернення 25.10.2023).
8. Жила К.В., Кришталь А.О. Правове регулювання інтелектуальної власності у Франції: матеріали Всеукр. наук. конф. з міжнародною участю. *Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє*, м. Черкаси, 20 квітня 2023 р. Черкаси, 2023. С. 284–285.
9. Бойцун А.А., Кришталь А.О. Особливості захисту права інтелектуальної власності в Україні та Німеччині: матеріали Всеукр. наук. конф. з міжнародною участю. *Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє*, м. Черкаси, 20 квітня 2023 р. Черкаси, 2023. С. 264–266.
10. Галупова Л.І. Захист прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 17 червня 2022 р. Одеса, 2022. С. 745–749.
11. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 25.10.2023).
12. Кодекс про адміністративні правопорушення: Закон України від 07 грудня 1984 р. № 8073-1-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 25.10.2023).
13. Лопатін М.Д. Захист прав інтелектуальної власності в США та Україні: міжн. наук.-практ. конф. «Євразійські наукові дискусії», Барселона, 13-15 лютого 2022 р., Барселона, Іспанія. 2022. С. 569–573.
14. Михайлюк Г.О. Способи захисту прав на комерційні позначення: Досвід Франції та України. *Наукові записки НАУКМА*. 2019. № 4. С. 52–58. URL: <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2019.4.52-58> (дата звернення 25.10.2023).
15. Ульянова Г.О., Колодін Д.О. Кримінально-порівняльне дослідження законодавства України і ФРН в сфері захисту інтелектуальної власності. *Київський часопис права*. 2022. № 1. С. 163–167. URL: <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/148/137> (дата звернення 25.10.2023).
16. Колеснікова М.В., Корощенко К.Р. Захист прав інтелектуальної власності в Україні та країнах ЄС: Порівняльно-правовий аспект. Цивільне право і цивільний процес; Сімейне право; Міжнародне приватне право. *Науково юридичний журнал*. Правові новели. 2021. С. 61–67.